

Universal Declaration of Human Rights - Dangme

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

JE TSUO BLɔ NYA TOMI KE HA ADESA HE BLɔHI

NYA TSɔɔMI

Be abɔ ne a le odehe si himi ne Mawu bɔ adesahi tsuo ne a hi si nge je mi, ne e ha nɔ tsuaa nɔ he blɔhi sɔsɔɛ, ne nɔ ko be he blɔ ne e kpɔɔ nge a de ɔ, e ji he jɔmi ke dami same yemi ke tue mi jɔmi a sipoku nge je mi.

Be abɔ ne adesahi he blɔhi a nɔ tue ghomi ke he gue ghemi wo basabasa ni peemihi ke ba gba je ɔ tsuo nya he je ɔ, a ngɔ nɔ kaa jehane ɔ, adesahi maa ye gbeye ke ohia nɔ kunimi, ne e ma na hemi ke yemi ke nya ke tu munyu, ne ene ɔme ji nimli gu ɔme a hiami nihi ne pe kulaa.

Be abɔ ne, ke nɔ ko hewi nɔ ko ɔ, e be gidigidi nɔ ko pee kaa e nyagbe he pulemi nɔ ke si yi kpɛti wawe nɔ yemi ke nɔ nɔ nyemi he je ɔ, e he hia kaa a wo mlaa pe ke pee adesahi he blɔhi a he fami nɔ.

Be abɔ ne kake peemi he hia he je ɔ, e sa kaa a to blɔ nya ke ha ma ke ma a kake peemi nɔ yami.

Be abɔ ne Je Mahi A Kake Peemi Kuu ɔ ma a hemi ke yemi nɔ mi ekohu nge Womi ɔ mi, nge adesahi he blɔhi klɛdɛɛ ne e nge, ke odehe ne e ji, ke e he jua wami, ke nyumu ke yo a he blɔ sɔsɔɛ ne a hee ɔ, a fia pee si kaa a maa bɔ mɔde ne a ha ne adesahi kake peemi ke si himi kpakpa ne ya nɔ nge he jɔmi mi.

Be abɔ ne mahi ne nge Kake Peemi Kuu ɔ mi wo si kaa a ma pataa Je Mahi A Kake Peemi Kuu ɔ he ɔ, a ngɔ nɔ ka a ma tsu ni ke na je mi tsuo bumi ke ha adesahi he blɔhi ke e he jɔmi klɛdɛɛ ɔme a nɔ yemi.

Be abɔ ne, loko si womi ne ɔ ma tsu ni ɔ lee nɔ ne he hia pe kulaa ji kaa nɔ fee nɔ ne nu kikeme a he blɔhi ke he jɔmi ne ɔme a sisi.

Jehane ɔ,

Kpe Ngua a ha lemi kaa

Je tsuo Blɔ Nya Tomi ke Ha Adesa He Blɔhi ne ɔ,

akene e ji blɔ nya tomi ke ha nimli adesahi tsuo ke mahi kulaa he je ɔ, nɔ fee nɔ ke asafo tsuaa asafo ne wo kikeme a Blɔ nya tomi ne ɔ ngɔ ma e he mi be fee be. E bɔ e he ni tsumi he mɔde, e gbo e tsɔɔmi ke tsɔsemi he dengme, ne e gu blɔhi ne ma wo nɔ yami ke ba nge mahi ke zugbahi a kpɛti nɔ, ke na bumi ha adesahi he blɔhi ke he jɔmi ke gu ene ɔme a nɔ loko ji je tsuo, ke mahi ne nge Kpe ɔ mi tete a mi bime ke mahi ne nge a nɔ yemi sisi a mi bime ma yɔse ne a maa ye nɔ saminya.

Fieɛmi 1

Adesahi tsuo ɔ, a bɔ me ne nɔ fee nɔ e ye e he, ne nɔ tsuaa nɔsɔ nge odehe si himi ke he blɔhi a blɔ fa mi. A bɔ me ke nɔ se kɔmi ke he nule juɛmi, ne e hia kaa nɔ fee nɔ ne e na nyemi suɔmi ke ha nɔ tsuaa nɔ.

Fieɛmi 2

Nɔ fee nɔ nge he blɔhi ke he jɔmi ne a je ngɔ tsɔɔ nge womi ne ɔ mi a he blɔ, ne nɔ ko kulaa kɔ we he ne nɔ ko je he, bɔ ne nɔ ko e he womi nge, nyumu loo yo ne e ji, gbi ne e tuɔ, jami mi ne e nge, ma mi sane yemi loo juɛmi kpa ko ne e hee, ma nɔ loo asafo mi ne e je, weto ni ne e nge, nɔ ko ne kɔɔ e fɔmi loo e blɔ nya kpa ko ne e hee.

Jehane se hu ɔ, mi gbami ko be ne tsɔ kaa nge nɔ ko e ma mi he ne e je he je ɔ, blɔ nya tomi ne ɔ se e he. Jame a ma a nge e he nɔ yee jio, a nge e nɔ yee jio, e nge he wami ko sisi nge blɔ ko nɔ jio, e sane yemi ke e mlaa ne e yeɔ, aloo e ke ma kpahi a kpeti blɔ nya tomi kɔ we blɔ nya tomi ne ɔ he nɔ ko kulaa.

Fiɛmi 3

Nɔ fɛɛ nɔ nge wami ke he nɔ yemi ke e yiwa nami he fami he blɔ.

Fiɛmi 4

A be nɔ ko nɔ ko woe ngɔ pee nyɔgue loo a maa tsi e nya yaka gu. A maa gu nyɔgue yemi ke nyɔgue jua yemi pesepese.

Fiɛmi 5

A be nɔ ko piee, ne a be nɔ ko yi kpeti wae. A be nɔ ko basabasa pee, a be nɔ ko he mi si puee, aloo a maa gbɔa nɔ ko tue bɔ ne se.

Fiɛmi 6

Nge mlaa nya a, abu nɔ fɛɛ nɔ kaa adesa nge he fɛɛ he.

Fiɛmi 7

Nɔ tsuaa nɔ sɔ nge mlaa he mi. Lɔ ɔ he je ɔ, he blɔ nge ne mlaa faa nɔ tsuaa nɔ he pepɛɛ ne nɔ mi gbami ko be mi. Mlaa ma fa nɔ fɛɛ nɔ he sɔsɔɛ, nge tue gbomi ne maa te si ke si nɔ mi hlami ne a tsi to nge womi ne ɔ mi, aloo nɔ ko ne ma wo nɔ mi hlami ke ba a blɔ fa mi.

Fiɛmi 8

He blɔ nge ha nɔ fɛɛ nɔ, ne Amlaalɔ ɔ e kojoli kpakpahi a dɔa ne a kojɔ e sane ɔ haa le, ke munyu ko maa te si ke si he blɔhi klɛɛ ne mlaa ke ma nɔ yemi mlaa haa le ɔ.

Fiɛmi 9

He blɔ be ne a nuu nɔ ko gu, aloo a tsɔ nɔ ko nya nge polisihi a nine nɔ, aloo a fieɔ nɔ ko ke jee e ma mi ne sisi numi be he.

Fiɛmi 10

Nɔ tsuaa nɔ nge he blɔ sɔsɔɛ ne kojoli ne hee a he, ne a be gɔdɔgɔdɔ maa kojɔ e sane ha le pepɛɛ ke kaa e na sane ko ne kɔ e he blɔhi loo e blɔ nya ni tsumi ko, aloo a ngɔ mlaa tɔmi ne kɔ awi yemi sane ko ke si le.

Fiɛmi 11

1. Nɔ fɛɛ nɔ ne a ma wo sane ne hee tue gblami ke si le ɔ, a maa ngɔ kaa e yi fɔ ke ya si a maa kojo le nge ma he mi ne a maa bu le fɔ nge mlaa nya bene e na e he fami he blɔ tsuo ta.

2. A be nɔ ko fɔ bue ke e tɔ mlaa ne hee tue gblami, bene nɔ ne e pee ɔ tsɔ we mlaa tɔmi nge ma mlaa, loo mahi a kpeti mlaa ne nge nɔ yee jame a be ɔ mi. He blɔ hu be kaa a gblaa mlaa tɔlɔ tue pe bɔ ne mlaa nɔ ne nge nɔ yee jame a be ɔ mi haa he blɔ.

Fiɛmi 12

He blɔ be ne a woɔ nya ngɔ woɔ nɔ ko e kɔkɔɔ mi sane loo e weku munyu, e we mi loo e womi mi munyuhɔ a mi bɔ ne sɛ, aloo a gbɛe e he gue kɛ puɛɔ e blɔ nya ne e hɛɛ. He blɔ nge ha nɔ fɛɛ nɔ ne mlaa ma fa e he nge nya womi kɛ e sɛnhi a mi womi kɛ e he gue gbemi blɔ fa mi.

Fieɛmi 13

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e kpaa si kɛ yaa he ne e suɔ, ne e hii he ne e suɔ nge zugba nɔ he ne e nge ɔ.
2. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e siɔ ma tsuaa ma mi, kɛ lɛ nitɛ e ma tete ne e kpaleɔ kɛ yaa e ma mi.

Fieɛmi 14

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e ya dumɔɔ ma kpa ko kɛ ji kaa a nge e mi kpatami he blɔ hlae.
2. Kɛ ji a wo sane ne da blɔ ne kɔ we ma mi sane yemi he, loo Je Mahi A Kake Peemi Kuu ɔ si womihi kɛ blɔ nya tomihi a he ɔ, lɛɛ kikɛmɛ a he blɔ ne ɔ, a be nɔ ngɔɛ.

Fieɛmi 15

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e peeɔ zugba tsuaa zugba nɔ ne e nge ɔ nɔ no.
2. Blɔ be kaa a kpɔɔ nɔ ko he blɔ ne peeɔ lɛ ma ko nɔ no nge e dɛ ne sisi numi be he, aloo a ko ngmɛ nɔ ko blɔ kɛ kaa e suɔ ne e ma plɛ e he ma ko nɔ no.

Fieɛmi 16

1. Nyumuhi kɛ yihi ne su nihe kɛ zangma mi ɔ, a nge he blɔ ne a ngɔɔ a bi kone a wo weku, ne wetso loo ma nɔ ne a ti nɔ ko je loo jami mi ne e nge, tsɛ mɛ blɔ kulaa. A hɛɛ he blɔ sɔsɔɛ nge gbami mi sɛmi kɛ gba si himi kɛ gba mi pomi blɔ fa mi.
2. A nge he blɔ ne a sɛɛ gba si himi mi kɛ ji kaa mɛ nihi enyɔ ɔmɛ ne a nge a bi ngɔɛ ɔ, a na nɔ kplɛmi.
3. Nyumu kɛ e yo a si himi ji adebɔ nɔ kɛ weku ne ba peeɔ wetso e sisi jemi. Lɔ ɔ he je ɔ, a hia asafo kɛ ma tsuo yemi kɛ buami.

Fieɛmi 17

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e hii weto ni, lɛ nɔ kake, aloo e kɛ ni kome.
2. He blɔ be ne a heɔ nɔ ko e weto ni nge e dɛ ne sisi numi be he.

Fieɛmi 18

Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e peeɔ nɔ ne e susumi kɛ e he nile kɛ e jami deɔ lɛ. E nge he blɔ hu ne e tsakeɔ e jami loo e hemi kɛ yemi, aloo e fieɔ e jami loo e hemi kɛ yemi ngɔ tsɔɔ nge ma nɔ loo laami mi, ne e tsuɔ e jami he ni, lɛ nɔ kake loo nge juami mi.

Fieɛmi 19

Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e jeɔ e juemi kɛ e susumi kpo kɛ tsɔɔ. He blɔ he nge ne a kpeɔ kɛ ha nɛhi a he susumi, ne a hlaa ne a naa nɔ ko ne a nge hlae ne a le ɔ kɛ jee he tsuaa he, ne nya tsihi ko be he, ne a gbɛɛ kɛ fiaa nge blɔ fɛɛ blɔ nɔ, ne nɔ demi loo huzu tsɛ nya.

Fieɛmi 20

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ kɛ ha kpe peemi kɛ he nya buami nge tue mi jɔmi mi.

2. He blɔ be ne a nyee nɔ ko nɔ ke ha kpe ko mi semi.

Fiɛmi 21

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e peeɔ e ma mi Amlaalo loo ma nɔ yeli ɔme a kpeti nɔ kake, aloo e hlaa nihi ke daa e nane mi.

2. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ sɔsɔɛ nge e ma mi Amlaalo ni tsumi mi.

3. Ma bime a suɔmi nya ni ji he wami ne Amlaalo ɔ maa da ke tsu ni. Ma bi ma je a suɔmi nya ni kpo ngo tsɔɔ ke gu nɔ tsuaa nɔ sɔ fɔi loo nihi a hlami nɔ nge golaa mi ke anɔkuale blɔ nɔ be fɛɛ be, aloo ke gu nɔ hlami blɔ nya tomi kpa ko nɔ ne nɔ nɔ nyemi be mi.

Fiɛmi 22

Akene nɔ tsuaa nɔ ji juami mi no he je ɔ, e nge he blɔ ne ma puleɔ e he ne e susuo e he, ne nɔ he mi hyemi be mi, nge sika ke si himi ke kusumi he blɔhi a blɔ fa mi, nge le ma a nitse e mɔde bɔmi ke e ke mahi a kake peemi blɔ nya tomi ke e he wami nya.

Fiɛmi 23

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e tsuo ni tsumi ne e suɔ. E nge he blɔ ke ha ni tsumi he blɔ nya tomi kpakpa ke e ni tsumi he pulemi ne e ko je e dɛ.

2. Nɔ fɛɛ nɔ nge hiɔwo sɔsɔɛ nge ni tsumi fice ne a ma tsu he, ne nɔ he mi hyemi be mi.

3. Nɔ fɛɛ nɔ ne nge ni tsue ɔ, e nge he blɔ ne e naa hiɔwo kpakpa bɔ ne maa hi ha e ke e yo ke a bime a si himi saminya kaa nimli adesahi, ne ke e he hia a, e sa ne e sa ni kpahi hulo ke ha a he bumi.

4. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e peeɔ ni tsuli a kpe aloo e ke e he woɔ eko mi kone e ke pule e he blɔhi loo e suɔmi nya nihi a he.

Fiɛmi 24

Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e naa ngmɛfia saii nge e ni tsumi be mi ke jɔɔ e he. E nge he blɔ hu ne e naa ligbihi abɔ ne a to he blɔ nya ke ya jɔɔ e he. E nge he blɔ hu ne e naa ligbihi abɔ ne a to he blɔ nya ke ya jɔɔ e he be kome, ne a je we nɔ ko nge e hiɔwo mi.

Fiɛmi 25

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge he blɔ ne e naa si himi kpakpa ke haa le nitse ke e yo ke a bime a yiwa nami. Nɔhi ne he hia me ji niye ni, heha nɔ, hi he, hiɔ tsami, heja jemi nɔhi, he blɔ ke ha yemi ke buami ke kaa e ni tsumi je e dɛ, ke e nu hiɔ aloo oslaa ko ye le, e nge aho si himi, e bwɔ aloo e se pimi si himi ko mi bɔ ne e be nyee e he mɔde bɔmi.

2. Yifɔyihi ke jokuɛwi hia nɔ hyemi ke yemi ke buami pɔtɛɛ. Yo kpeekpee bi jio, pla bi jio, me tsuo a hia nɔ hyemi sɔsɔɛ.

Fiɛmi 26

1. Nɔ fɛɛ nɔ nge ni kasemi he blɔ. A be ni kasemi he hiɔ woe, titli ɔ nge sisiye sukuu ke nɔ ne fie lɔ ɔ se ɔ. Jokuɛwi a sukuu yami maa pee nɔ nɔ nyemi sane. A ma ha nɔ tsuaa nɔ nine nya ni tsumi ke ni tsumi kpa ame a kasemi he blɔ, ne ni kasemi he ne ya he mi ɔ hu maa hi si ke ha nihi ne a maa hla me nge a mɔde bɔmi nya.

2. Ni kasemi ma tsɔse nɔmlɔ adesa ne e maa je blɔ ke ha adesa he blɔhi a bumi ke he jɔmi. E maa je blɔ ke ha he lo sisi numi ke tsui si tomi ke hue bɔmi, bɔ ne pee ne kake peemi ne ba je mi tsuo, kone mi gbami ne baa nge jami ke nɔmlɔ

blɔ fa mi ne e gu. E maa ye hu ke bua Je Mahi A Kake Peemi Kuu ɔ nge e ni tsumihi a mi ne tue mi jɔmi ne hi si be fee be.

3. Fɔli ne sa ne a tsɔɔ ni kasemi ne he hia a bime.

Fiɛmi 27

1. Nɔ tsuaa nɔ nge he blɔ faa ne e ke e he woɔ ma kusumi ni peemi nɔhi a mi, kone a mi ni tsumi, nɔhi a si kpami ke se nami ɔ, le hu e na eko.

2. He blɔ nge ke ha nɔ fee nɔ bie kpakpa ke e suɔmi nya ni he fami, nge nɔhi a si kpami loo womi ngmami loo ga ni tsumi ko ne e ma tsu blɔ fa mi.

Fiɛmi 28

Nɔ tsuaa nɔ maa ye kuu mi ne e nge ɔ ke mahi tsuo a kpeti mlaa mɔ, kone he blɔhi ke he jɔmi a he blɔ nya ne a to nge womi ne ɔ mi ɔ, e ye manye.

Fiɛmi 29

1. Nɔ tsuaa nɔ nge e blɔ nya ni tsumi ne e sa ne e tsu nge kuu mi ne e nge ɔ, leje ɔ se si himi nɔ yami maa je.

2. Nge nɔ fee nɔ e he blɔhi ke he jɔmi nami a he ni tsumi blɔ fa mi ɔ, e ko pee nɔ ko ne maa be mlaa he, bɔ ne pee kone e na bumi ke ha ni kpahi hu a he blɔhi ke he jɔmi, ne e hee je mi bami kpakpa ke ma tue bumi, ne e na nɔ tsuaa nɔ he juemi kpakpa nge ma si himi he ne nɔ fee nɔ hee e blɔ nya nge ɔ mi.

3. Kikeme a he blɔhi ke he jɔmi ne ɔme ɔ, nɔ ko be he blɔ ne e tsuɔ he ni bɔ ne tsa pi ja ne Je Mahi A Kake Peemi Kuu ɔ e blɔ nya tomi ke e yi mi tomi tsɔɔ.

Fiɛmi 30

Nɔ ko nɔ ko be womi ne ɔ mi ne a maa ngo kaa e haa ma pɔtee ko, loo kuu ko loo nɔ ko he blɔ jo, ne e pee nɔ ko ne e juemi ji kaa e ma ke pue he jɔmi ke he blɔhi ne a ngma ke wo womi ne ɔ mi ɔ a kpeti eko.
